

Lese- og skrivevansker v.s. jusspråket

Når lovteksten truer rettssikkerheten

Uforståelige skjemaer og vanskelig språk gjør det vanskelig å orientere seg for mange. Mennesker med lese- og skrivevansker står i fare for å lide rettstap. Det bør bekymre jurister, sier jurist Espen Schønfeldt i Dysleksi Norge.

Av Ole-Martin Gangnes

Jurist Espen Schønfeldt arbeider som seniorrådgiver i Dysleksi Norge. Både gjennom jobben og ved personlige erfaringer vet han hvilke hindringer mennesker med lese- og skrivevansker kan møte.

Han slet selv med lesevansker i skoletiden og fortalte for et par år siden sin historie til A-magasinet - om en usedvanlig tøff skolegang, hvor ingen klarte å lære ham å knekke lese-koden. Han bestemte seg for å klare det selv og målet var å utdanne seg til elektriker. Det gjorde han. Senere fortsatte han studiene, og ble jurist. I dag er han altså seniorrådgiver i Dysleksi Norge og har stor interesse for klarspraksarbeid.

- Det å håndheve rettigheter krever gode lese- og skriveferdigheter, sier han til Juristkontakt.

For å illustrere, forteller han om en sak han fikk på sitt bord i Dysleksi Norge, som gjaldt opplæringsloven og lik rett til utdanning.

- Det var en elev som hadde søkt særskilt opptak til elektrolinjen på videregående. Han fikk avslag med

- Det å håndheve rettigheter krever gode lese- og skriveferdigheter, sier Espen Schønfeldt, jurist og seniorrådgiver i Dysleksiforbundet.

begrunnelsen «du kan bli baker i stedet».

Schønfeldt stilte seg da spørsmålet: Hvor lett er det for elever med lese- og skrivevansker å orientere seg i lovene og forskriftene som gjelder lik rett til utdanning?

- Dette gjaldt en tungt tilgjengelig forskrift som det viste seg at ble praktisert svært ulikt fra fylke til fylke. Når saksbehandlere som arbeider med dette til daglig tolker loven så ulikt, hva da med mennesker med lese- og skrivevansker?, spør han.

Schønfeldt forteller at man i flere fylker tolket bestemmelsen til at den skulle sikre funksjonshemmede samme mulighet til å velge utdanning og yrke som alle andre. Andre opptakskontor stilte derimot som krav at funksjonshemmede må kunne begrunne at de ikke kan mestre noen andre utdanningsløp enn den en har søkt seg inn på.

- Jeg undersøkte blant annet antallet med dysleksi som kom inn

ved særskilt opptak i ulike fylker. I et fylke svarte man at ingen dyslektikere hadde kommet inn på særskilt opptak, mens i et annet fylke var det ca 200 dyslektikere som hadde kommet inn på særskilt grunnlag. Dette viser at ulike lovforståelse skaper svært ulik praksis. Og hvor viktig det er å ha lese- og skriveferdigheter. Også i saker som skal sikre rett til lik utdanning for mennesker med nettopp lese- og skrivevansker.

- Jeg fikk gjennom dette en interesse for klarspraksarbeidet. Det handler om funksjonen i språket.

Rettstap

En undersøkelse utført av Lesesenteret ved Universitetet i Stavanger i 2005 konkluderer med at til sammen en tredjedel av den norske voksenbefolkningen har en leseferdighet som av internasjonale eksperter er definert som utilstrekkelige i forhold til lesekravene i dagens arbeids- og hverdagsliv.

Ifølge samme undersøkelse har 43 prosent av arbeidssøkende leseproblemer og 50 prosent av dem som er på ulike trykdeordninger det samme.

– Kravene til skrive- og leseferdigheter er høyere en tidligere, sier Schönfeldt

Han har jobbet som språkkonsulent for NAV og peker på at uforståelige skjemaer og vanskelig språk skaper problemer. Det kan gi rettstap for mange og fører til unødvendig lang saksbehandlingstid hos NAV.

– Et år ble mer enn femti til seksti tusen dagpengeutbetalinger forsinket blant annet fordi skjemaer er vanskelig å forstå. Det er antakelig ikke bare mennesker med lese- og skrivevaner som har vanskeligheter med å orientere seg.

Et annet eksempel er foreldrepenger, ett av 50 rettsområder NAV arbeider med.

– Det er et ganske greit rettsområde rent juridisk. Likevel må 85 prosent av disse sakene behandles flere ganger fordi informasjonen ikke er forstått. Det viste en undersøkelse som ble gjort ved Hordaland NAV.

– Det er enorme summer å spare ved å ha et klart språk. Språket er

tross alt akademikernes viktigste verktøy. Derfor er det også et rettsøkonomisk regnskap knyttet til dette, sier Schönfeldt.

– Hvorfor skjer dette?

– Ofte sendes bare lovteksten videre til de som lager skjemaet. Og når absolutt alle hensyn skal tas i et skjema blir det vanskelig, man må bruke begreper som er unødige for de aller fleste. Kanskje gjelder unntakene bare en bitteliten minoritet av søkerne.

Bør bekymre

– Skal man forenkle lovverket?

– Det er ikke nødvendigvis så lett. Ofte trenger vi presisjonsnivået som ligger i jusspråket.

– Jurister liker vel sjelden forenklinger?

– Det skal man ha respekt for. Lingvisters angrep på juristspråket blir feil. Men jeg tror begge deler, presisjonsnivå og forståelighet, er mulig å få til. Det er ingen ting i veien for at et skjema kan være lett forståelig, selv om jussen bak skjemaet kan være komplisert.

– Det handler om formidling og bevissthet om målgruppen. Skal man

Skal man unngå tap av rettigheter må man stille et funksjonskrav til språket

unngå tap av rettigheter og unødvendig kostbar saksbehandling må man stille et funksjonskrav til språket på samme måte som en gjør til bygnings i entrepriseretten.

– Lovverket skal ivareta rettssikkerheten. Men det bør bekymre jurister at mange mister rettighetene sine på grunn av et komplisert lovverk. Det handler ikke om at man skal forenkle lovverket men om å formidle innholdet. Hvor mange taper dagpenger, foreldrepenger, rett til utdanning osv? Hva kan vi gjøre med det? Slike spørsmål må juristene stille seg.

Schönfeldt sier det også kan være manglende samhandling mellom offentlige organer og viljen til å ta i bruk moderne teknologi som kompliserer.

– Skatteetaten har vært flinke her. Til tross for at de har like gamle datasystemer som NAV, har de klart å skape en brukervennlig fasade sier han.

Fant ikke minoritetsspråklige blant klagere

– Spørsmålet om avstanden fra lov til praksis er lenger for noen grupperinger i skolen enn andre melder seg med styrke. I så fall er vi stilt overfor et rettssikkerhets-spørsmål som angår et betydelig antall elever, skriver forsker Trond Welstad.

Hvem klager på spesialundervisning og andre undervisningsrettigheter?
Forsker Trond Welstad og viten-

skapelig assistent Simen Werp ved Institutt for offentlig rett ved UiO har undersøkt dette.

Rapporten «Skolerett og elever – en gjennomgang og analyse av klagesaker for Fylkesmannen i Oslo og Akershus» bygger på et forskningsprosjekt der forskerne gjennom elleve måneder i 2010 gjennomgikk og analyserte saker av skolerettslig karakter som hadde blitt klaget inn til Fylkesmannen i Oslo og Akershus.

I rapporten fra desember 2010 peker de blant annet på fravær av minoritetsspråklige elever i klagesaks-materialet.

”Tatt i betraktning at minoritets-

språklige elever i osloskolen (og i Drammen) nå nærmer seg 40 % og SSB estimerer at antallet for Oslo vil bevege seg opp mot halvparten av alle elever i Oslo innen 2020, er det påfallende at de praktisk talt ikke er tilstede i klagesaks-materialet. Det faktum at svært mange minoritetselever får spesialundervisning og særskilt språkopplæring forsterker interessen for dette, og spørsmålet om avstanden fra lov til praksis er lenger for noen grupperinger i skolen enn andre melder seg med styrke. I så fall er vi stilt overfor et rettssikkerhets-spørsmål som angår et betydelig antall elever, skriver Trond Welstad i rapporten.